Baština Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

Doprinos akademika Mirka Pejanovića razvoju politologije (povodom 80. godišnjice života i 40 godina naučnoistraživačkog rada): Jubilej

Cvitković, Ivan

2025

Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

https://bastina.anubih.ba/handle/123456789/849

Preuzeto s Baštine Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

https://bastina.anubih.ba/

DOI: 10.5644/PI2025.221.29

KONFLIKTI INTERESA UZROKOVANI ISKORIŠTAVANJEM PRIRODNIH RESURSA[1]

Faik Špago
redovni profesor
Univerzitet u Travniku – Edukacijski fakultet
spagof@gmail.com; faik.spago@eftfts.edu.ba

Apstrakt: Motivi da se sagledaju konflikti interesa uzrokovani prekomjernim iskorištavanjem prirodnih resursa proističu iz praktičnih i teorijskih razloga. Interesi različitih subjekata aktueliziraju potrebu da se utvrdi konfliktna osnova vezano za interese i korištenje prirodnih resursa, a u posljednje vrijeme i kao posljedica sagledavanja "oskudice" kojom se izražava neravnoteža između "ponude" i "potražnje". Egzistencijalna zavisnost stanovništva uzrokovana je i metodama iskorištavanja, što daje poseban okvir istraživanjima uzroka, karaktera i posljedica konflikata interesa u čijoj su osnovi različita viđenja i pristupi načinima eksploatacije, upravljanja i zaštite prirodnih resursa. Bez obzira na različite pristupe, formalna obrazloženja, umijeća i vještine govorne komunikacije – značajan broj konflikata interesa dodatno je opterećen i posljedicama prisutnosti korupcije u sistemu državne uprave.

Ključne riječi: konflikti, interesi, pluralizam interesa, prirodni resursi, prirodno bogatstvo

[1] Kao polazna osnova teme *Konflikti interesa uzrokovani iskorištavanjem prirodnih resursa* poslužila je disertacija *Konflikti lokalnih i državnih interesa – studija slučaja: planiranje i izgradnja hidroelektrana u gornjem toku rijeke Neretve od 1945. do 2005. godine*, izrađena i odbranjena 2008. godine pod mentorstvom akademika prof. dr. Mirka Pejanovića na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu.

Zemlja nudi dovoljno za potrebe svih,
ali ne i za pohlepu nekolicine.
(M. Gandhi)

Uvod

Pod mentorstvom uvaženog akademika Mirka Pejanovića radili smo disertaciju naslova: *Konflikti lokalnih i državnih interesa – Studija slučaja: Planiranje i izgradnja hidroelektrana u gornjem toku rijeke Neretve od 1945. do 2005. godine*. Iako disertacija obuhvata vremenski okvir od 1945. do 2005. godine, i dalje je veoma aktuelna s obzirom na izražene "apetite" spram prirodnih resursa koji predstavljaju opšte dobro i zajedničko prirodno bogatstvo svake zemlje, društvena dešavanja, kao i prirodne pojave koje se odvijaju u sadašnje vrijeme.

Nekontrolisani zahvati u prirodi, bez sagledavanja "nultog stanja", interesa građana i lokalne zajednice konstantno uzrokuju posljedice koje se manifestuju u različitim oblicima, ali sve češće na štetu lokalne zajednice, odnosno građana.

Mentorski i metodološki pristup akademika Pejanovića doprinijeli su da se na veoma sveobuhvatan i razumljiv način problematizira i obradi spomenuta tema. Definišući problem, javnosti je pojašnjena društvena vrijednost i značaj teme. Ukazano je na činjenice i pojave koje su za istraživača bile iznenađenje, neshvatljive okolnosti i nemoguća i nepoznata realnost koja protivriječi postojećim spoznajama i tjera na razmišljanje i traženje nedostajućih odgovora. Potraga za nepoznatim uključila je nova teorijska, ali i empirijska istraživanja s ciljem da se objektivna stvarnost i činjenice otkriju u stanju onakvom kakve jesu.

Istraživanje je rezultiralo spoznajom koja je u suprotnosti s interesima pojedinih ljudi ili grupa. Posebni i partikularni interesi su otežavali i otežavaju dolazak do istinite spoznaje, ali to nije dokaz čovjekove nezainteresiranosti za istinitom spoznajom, jer kako je bilo poricanja istine pod pritiskom posebnih interesa, isto tako je bilo odricanja od posebnih interesa pod utjecajem istine.

Konflikti interesa prilikom zahvata za *iskorištavanje prirodnih resursa* su u korelaciji s pristupom korištenju i valorizaciji resursa. Također, konflikti interesa su u korelaciji i sa stepenom zaživljavanja lokalne samouprave u duhu *Evropske povelje o lokalnoj samoupravi*, uz nužno poštivanje *Deklaracije o okolini i razvoju*, koja počiva na ideji da ljudi imaju pravo na zdrav i plodotvoran život u skladu s prirodom.

Čovjek i priroda pod utjecajem globalizacije

Prirodni resursi predstavljaju prirodno bogatstvo kojim ljudi raspolažu. Oni predstavljaju darove prirode koje čovječanstvo koristi ili potencijalno može koristiti za stvaranje materijalnog bogatstva, za osiguranje svog opstanka i povećanje

blagostanja. Također, za prirodne resurse možemo kazati da su temelj ljudskog opstanka i razvoja, a obuhvataju elemente iz okoline na koje se oslanjamo za naše svakodnevne potrebe i privredne aktivnosti.

Definicija prirodnih resursa polazi od širokog razumijevanja ovog prirodnog dobra. Tako slijedeći definiciju Margaret Mur (Margaret Moore) prirodni resurs razumijevamo kao sve ono što je izvedeno iz okoliša, a nije stvoreno od strane ljudi, što je instrumentalno za zadovoljavanje ljudskih želja i potreba. Oni kao takvi su dio "prirodnog bogatstva" svijeta (Moore, 2012).

Korištenje prirodnih resursa često uzrokuje konflikte među zainteresovanim stranama. Društvo se sve češće suočava s konfliktima i sporovima vezanim za korištenje ili upravljanje prirodnim resursima. S ciljem da se iz prirode iskoristi sve ono što se smije i ne smije, kako bi se zadovoljile beskrajne potrebe čovjeka u ime neposrednog ekonomskog blagostanja, a da ni za jedan tren ne razmisli o posljedicama takvog poduhvata za buduća pokoljenja ljudi ili za ostala stvorenja ovog svijeta, čovjek prirodu sve više potčinjava svojim neracionalnim interesima. Priroda je postala nešto čime se manipulira i vlada. Međutim, čovjek mora osigurati održivost života, odnosno sposobnost da zadovoljimo vlastite potrebe, a da pri tome ne ugrozimo potrebe budućih generacija da zadovolje svoje.

Čovjek[2] i *priroda*[3] su neraskidivo povezani te kao takvi predstavljaju nerazdvojno jedinstvo. Poznato je da nema ljudske historije bez prirode. Međutim, taj međusobni odnos karakteriše činjenica da *priroda može bez čovjeka*, a da *čovjek sve više i više zavisi od prirode*. Pored naglašene ovisnosti, čovjekova vladavina prirodom odvija se bez dovoljnog osjećaja, obaveze i odgovornosti.

O čovjekovoj nužnoj uzročno-posljedičnoj povezanosti s prirodom u *Ranim radovima* pisao je i K. Marks, gdje kaže:

> Priroda je čovjekovo anorgansko tijelo, naime, priroda, ukoliko sama nije čovjekovo tijelo. Čovjek živi od prirode, to znači – priroda je njegovo tijelo, s kojim on mora ostati u stalnom procesu da ne bi umro. Da je čovjekov fizički i duhovni život povezan s prirodom, nema drugog smisla nego da je priroda povezana sama sa sobom, jer čovjek je dio prirode. (Marks, 1967: 250).

---

[2] Definiranjem čovjeka bavilo se više naučnika s područja društvenih nauka čija su promišljanja vodila razumijevanju čovjeka. Valja ovdje spomenuti neka shvatanja čovjeka, još uvijek aktuelna i relevantna za izučavanje u tematskom području ovog rada. Hegelovo shvatanja čovjeka polazi od spoznaje, po kojoj se čovjek određuje kao svijest, odnosno samosvijest. Vidjeti opširnije: Gehlen, 1990.

[3] Priroda – (lat. *natura* – *nasci*, postati, roditi se; grč. *physis*), sveukupnost onoga što nastaje samo od sebe te sveukupnost onoga što se zbiljski pokazuje. Pod prirodom podrazumijevamo sve što okružuje čovjeka, odnosno sveukupnost materije u prostoru. U empirizmu, ali isto tako i u Kantovu transcendentalno-filozofskome shvaćanju, priroda prvorazredno označuje objekt kvantificiranoga naučnog istraživanja kao i objekt tehničko-praktičnoga ovladavanja.

Marks je u prirodi vidio izvor upotrebnih vrijednosti i osnovu društvenog kapitala, ali je i prepoznao negativno djelovanje čovjeka na svoju prirodnu okolinu. U degradiranju životne sredine i pustošenju prirodnih dobara, Marks je prepoznao privatno-svojinski odnos čovjeka prema prirodi. Za Marksa:

> rad nije izvor svega bogatstva. Priroda je izvor upotrebnih vrijednosti (a od njih se sastoji i materijalno bogatstvo) isto toliko koliko i rad, koji i sam nije ništa drugo do manifestacija jedne prirodne sile, ljudske radne snage (Marks, 1950: 86).

U djelu *Novi Levijatan* P. Nevil analizirao je sistem i zadovoljenje posebnih i društvenih potreba, te ističe da "cjelina pojedinačnih potreba stvara društvenu potrebu, i prema tome, društvenu upotrebljivost" (Naville, 1989: 27).

Ova analiza je komparacija Marksovog i Hegelovog shvaćanja sistema proizvodnje i rada. Upravo na sistemu potreba Hegel temelji političku ekonomiju, odnosno na ljudskom biću i njegovoj samosvijesti.

Danas živimo u vremenu u kojem je čovjek otkrio mnoge tajne prirode i zagospodario njome u svoju korist, a koje s društvenog aspekta obilježava činjenica definirana u pojmu *globalizacija* (Beck, 2003: 29), koja se u akademskim krugovima češće počela koristiti tek početkom 80-ih godina prošlog vijeka. U. Beck prilikom spoznaje ovog fenomena kaže da: "Globalizaciju treba odgonetnuti kao polaganu, postrevolucionarnu, epohalnu preobrazbu nacionalnoga i internacionalnoga sistema ravnoteže moći i pravila moći koji prevladava u državi" (Beck, 2004: 86).

Pod *utjecajem globalizacije*, prema M. Kastelsu, vrijeme u kojem živimo je vrijeme tzv. "obaviještene zbunjenosti", jer je savremeni pojedinac zatrpan mnoštvom nepreglednog informacijskog materijala, koji stvara haotično i zbrkano stanje, koje nije uvijek moguće racionalno nadzirati. "Čak i bez ulaženja u iscrpnu diskusiju o značenju kvalitete života, uključujući posljedice za okoliš u posljednjoj fazi industrijalizacije, naizgled nejasan prikaz razvitka u osvit informacijskog doba pokazuje ideološki manipuliranu zbunjenost" (Castells, 2003: 77). Po mišljenju nekih autora, naučna rasprava o globalizaciji izdiferencirala je tri temeljna stajališta: *neoliberalno*, *reformističko* i *radikalno*.

Za E. Gidensa, autora tzv. "trećeg puta" u britanskoj politici, globalizacija je "intenzifikacija svjetskih odnosa koji međusobno udaljene lokalitete povezuju na takav način da su lokalna zbivanja oblikovana događajima koji se odigravaju kilometrima daleko i obratno" (Giddens, 1999: 64). Prema njegovom stajalištu, pod utjecajem globalizacije društvo poprima karakteristike svjetske kapitalističke privrede u sistemu nacija država uz sve prisutniju međunarodnu diobu rada. Također, pod utjecajem globalizacije stvara se novi svjetski vojni poredak. Giddens priznaje da globalizacija u puno segmenata povećava nejednakosti i nepravde unutar svjetskog privrednog poretka, ali ne možemo iskočiti iz njezinog kolosijeka, jer je ona obilježje našeg sadašnjeg života.

Čovjeku je svojstveno i da drugom čovjeku nameće svoje interese kako bi u tome našao zadovoljenje svoje vlastite egoističke potrebe. Između dvije ili više varijanti upotrebe resursa očekivati je da čovjek kao umno biće donese racionalnu odluku; ovo temeljimo na osnovu toga što je, čovjek prema M. Šeleru "živo biće koje se može prema svom životu, koji ga snažno obuzima, principijelno asketski držati – potiskujući vlastite nagonske impulse". Usporeden sa životinjom koja uvijek zbiljskom bitku kaže da, pa i tamo gdje je gađenje spopada i gdje bježi, čovjek je "onaj koji može kazati ne" (Scheler, 1987: 65). Čovjek stvarno može i treba kazati ne – svemu onome što u konačnici nije interes njegov, kao ni interes njegovih potomaka.

Kant je svojom filozofijom najavio *krizu čovjeka* novog doba. Sa zabrinutošću možemo postaviti pitanje: Šta se može desiti ako nagoni nadvladaju djelovanje koje određuje um čovjeka? Posljedice su nesagledive. Moramo biti svjesni da privredni rast i razvoj imaju smisla samo ako zadovoljavaju ljudske potrebe, ali ne na štetu prirode i drugih ljudi. Sagledavanje problema globalizacije zaključit ćemo riječima M. Mahatira koji kaže: "Činjenica da je globalizacija stigla ne znači da trebamo sjediti i mirno gledati kako nas grabljivci uništavaju" (Mahatir, 2002: 3).

U namjeri da s naučnog aspekta sagledamo interese koji su centralna kategorija društvenih odnosa građanskog društva, put nas vodi ka sagledavanju čovjeka, njegovih relacija i korelacija. Postavlja se pitanje: *Zbog čega smo kao društvo u situaciji da, umjesto da čovjek procjenjuje vrijednost nauke i tehnologije i da se odluke o zahvatima u prirodi temelje na tim dostignućima, imamo situaciju da se argumenti "običnog" čovjeka više doimaju kao sentimentalni krik, negoli intelektualni glas?*

Da bismo mogli donijeti rezonsku odluku zasnovanu na naučnom promišljanju, učešće javnosti, a posebno stručne, u donošenju odluka od važnosti za životnu sredinu mora biti aktivnije. Neophodno je nametnuti pravila ponašanja i granice koje znače održavanje prirodnih resursa, koje štite i održavaju ravnotežu neophodnu za život.

Drugi interesi prednost daju planovima inženjera i ekonomista koji kroz korištenje prirodnih dobara nastoje ostvariti maksimalan profit. Voda i tlo – prostor predstavljaju osnovni prirodni resurs, koji su po nekim definicijama obnovljivi, ali mi se u potpunosti, iz dosadašnjih negativnih iskustava, ne možemo složiti s tom konstatacijom iz više razloga. Najkvalitetniji zemljišni potencijal pretvoren je u hidroakumulacioni bazen, oko koga niti nakon pedeset godina ne postoje adekvatne pristupne komunikacije, a ni građani nisu adekvatno i pravično obeštećeni za ono što su založili u "višem interesu" (Špago, 2005: 74).

Odnos prema prirodnim resursima i politika upravljanja resursima

Vladanje resursima i upotreba prirodnih resursa[4] su upitni ako nisu povezani sa stvarnom brigom za taj resurs i s pravednošću njihove raspodjele. Intenzivna i prekomjerna industrijska eksploatacija dovela je u pitanje čovjekov sklad s prirodom, gdje su ljudski interesi prirodu potčinili različitim ciljevima. "Ljudski interesi i interesi zajedničkog svijeta bi, do daljnjeg, trebalo da budu međusobno tako izbalansirani da se razaranje okoline vrati na onu mjeru razorenosti kakva je postojala prije otprilike jednog vijeka. Smisaoni cilj ne može biti ni održavanje postojećeg stanja ni netaknuta priroda" (Lübbe, 1990: 139). Pored toga, nameće se pitanje kako u društvu pravedno pristupiti i koristiti prirodne resurse, a posebno one čijom se upotrebom ostvaruje maksimalan profit.

Problemom poimanja pravde bavili su se mnogi naučnici, a mi ćemo ovom prilikom komparirati suprotstavljene stavove teoretičara liberalizma[5] Dž. Rolsa i neoliberalizma[6] R. Nozika. Iz njihovih radova nastala su savremena učenja i teorije o pravednom raspolaganju, upotrebi i prisvajanju resursa. Ovom prilikom naglasit ćemo *Teoriju pravde* Dž. Rolsa, koja po sudu mnogih savremenih filozofa predstavlja najznačajnije djelo političke filozofije 20. stoljeća (Rols, 1998: 117). Ovom teorijskom studijom Rols pokazuje da je pravda temeljna vrijednost na kojoj se može zasnovati istinsko ljudsko društvo, uprkos činjenici da ga čine pojedinci koji su jedni drugima vukovi.

Rolsova teorija zasnovana je na intuitivnom uvjerenju ljudi da je pravda više socijalna vrijednost od svih drugih kategorija kao što su bogatstvo, ugled, efikasnost. Prema uvjerenju ovog teoretičara, pravdu određuje odsustvo proizvoljnih razlika u shvatanju prava i dužnosti ljudi u društvenim institucijama i postojanje pravila koja određuju ravnotežu. U vezi s tim, Rols kaže da *pravedni* i *nepravedni* mogu biti ne samo zakoni, institucije i društveni sistemi nego i *postupci ljudi*, *njihove odluke* i *stavovi*. Učenje ovog liberalnog teoretičara zasniva se na načelima pravednog društva te ga pokušava odrediti hipotetskim ugovorom koji sklapaju članovi zajednice.

---

[4] Pod "prirodnim resursom" podrazumijevamo komponente prirodnog okoliša, odnosno sastavni dio prirodnog okoliša koji se može koristiti da bi se zadovoljile potrebe društva, izuzimajući vještački okoliš. Iako su prisutne razne klasifikacije, ovom prilikom izdvojit ćemo onu koja pod prirodnim resursima podrazumijeva: zemljišne, energetske, mineralne, vodne, šumske resurse i rijetku floru i faunu.

[5] Liberalizam predstavlja kompleks političkih ideja koji, omeđen postulatima sposobnosti samoodređenja pojedinca pomoću razuma, individualne slobode u odnosu na državu (ljudska i građanska prava), krocenja političke vladavine putem ustava i samoregulacijom privrede putem tržišnih zakonitosti i natjecanja završava u evolucijskoj viziji historijskog razvoja i koji je, barem u doba nastanka i procvata građanstva, bio najplodniji sa svojim vlasničkim interesima i iz tog proizišlim zahtjevima za moći. Vidjeti opširnije: Miller, 2003.

[6] Neoliberalizam predstavlja teoriju prema kojoj je djelotvornost tržišta temelj za političku slobodu i koja se zalaže za ograničenu ulogu države.

Rols ovim načelom dopušta preraspodjelu resursa, a razlike u bogatstvu, prema ovom teoretičaru, trebaju biti opravdane samo ukoliko koriste najsiromašnijim. Također, smatra da blagostanje svakog zavisi od sheme kooperacije bez koje niko ne može imati zadovoljavajući život. Raspodjela dobara treba da je takva da izmami voljnu saradnju svakog ko učestvuje u njoj, uključujući i one koji su u lošijim prilikama (Rols, 1998: 31). Međutim, Rols je drugim načelom, koje još naziva *načelo distributivne pravde*, izazvao naučnu polemiku R. Nozika, koji daje oštru kritiku moralnog opravdanja države blagostanja te ističe da nepravedna distribucija resursa dovodi do pljačke i porobljavanja pojedinca.

Kod Rolsa, smatra Nozik, nije usputno tvrđenje da su nejednakosti opravdane ukoliko služe tome da poboljšaju položaj najlošije stojeće grupe u društvu, ako ona ne bi stajala lošije bez tih nejednakosti. Rols naglašava da mnogi projekti mogu biti korisni, ali nije pravedno da jedni imaju manje kako bi dugi mogli da napreduju (Rols, 1998: 31).

Iz navedenih teorija, kao i naučnih radova teoretičara pravedne raspodjele bogatstva, možemo uvidjeti osnovne probleme političke pravednosti. Međutim, niti teoretičari, kao ni praksa, nemaju jedinstveno stajalište ni kritiku distributivne pravde. Problem je činjenica što su prisutni pojedinci koji brinu jedino za vlastitu korist i ništa drugo, a svaka teorija nosi ideološki dres. Teorija pravedne distribucije mora sublimirati sve vrijednosti raspodjele koja se protivi raspodjeli raznolikih socijalnih dobara prema jedinstvenom kriteriju i umjesto toga traži uvođenje različitih kriterija, od kojih je svaki specifičan za određenu vrstu dobara.

Interesi i konflikti interesa

Da bismo došli do spoznaje konflikata interesa, neophodno je izvršiti identifikaciju interesa i njihovo objektivno sagledavanje, tim prije što je, ako nam je poznato da snage koje upravljaju društvom svoje posebne interese predstavljaju kao opšte interese, onda konflikt interesa neizbježna činjenica. Današnji pristup korištenju prirodnih resursa, kao i različit pristup u neposrednoj prošlosti, uzrok je izraženih konflikata interesa. Posljedice ovakvog pristupa su višestruke, posebno one s negativnim predznakom, i bit će sve izraženije dok sve strane u konfliktu ne budu uvažavale opšte vrijednosti.

Za razumijevanja uzroka konflikta interesa prilikom korištenja prirodnih resursa veoma je značajno sagledati pluralizam interesa. *Pluralizam*[7] *interesa* je veoma

[7] Pluralizam podrazumijeva uvjerenje da postoji ili da bi trebala postojati raznolikost. Politički pluralizam prepoznaje i potiče razne društvene, kulturne i ideološke oblike i procese. Pluralističke teorije ispituju utjecaj društvenih grupa na donošenje javne politike, odnosno na pristup i sudjelovanje u njemu prilikom nadmetanja za grupni utjecaj. Pluralizam je forma društva zapadnih demokracija. Osnov pluralizma su mnoštvo slobodno obrazovanih, političkih, privrednih, religioznih, etničkih i drugih interesnih grupa, koje, jedna nasuprot druge, stoje u konkurentnom odnosu u cilju dobivanja

složena kategorija koja upućuje na postojanje i funkcionalnost ravnopravnih interesa, u demokratskom ambijentu, čija je praktična primjena prisutna u svakodnevnim ljudskim komunikacijama, odnosno društvenim akcijama. Pojam *pluralizma interesa* podrazumijeva da su interesi u društvu *disperzirani*, pri čemu funkcionalnost pluralizma interesa polazi od viđenja da se danas društvo sve više diferencira na niz društvenih grupa i grupnih interesa. Za svaku društvenu grupu karakteristično je da posjeduje i razvija svoje motive, posebne potrebe i interese. Na toj osnovi formiraju se organizacije koje će artikulirati i predstavljati njihove interese, to jest interesne grupe.

Također, pluralizam naglašava i *društvenu činjenicu*[8] da postoje mnogostruka središta interesa te da zbog samog značaja interesa dolazi do konflikata. *Pluralizam interesa* podrazumijeva posebne društvene okolnosti u kojima ljudske potrebe i svaki interes izrastaju u sintezu budućeg univerzalnog. Analiza *pluralizma interesa* odslikava raznolike pristupe nadmetanja aktera, pri čemu "pregovori i dogovori" u životu interesa imaju ključni značaj. Prilikom uspostavljanja pluralizma interesa, snažan utjecaj ima moć i pluralizam potreba, jer sam interes svrstava i reducira potrebe po svojim prioritetima, a prisustvo moći podrazumijeva da oni koji drže moć čine to na štetu drugih (Haralambos / Heald, 1989: 105).

Pluralizam interesa podrazumijeva *fer-plej* utakmicu između *ličnog*, *posebnog* i *opšteg*, u čijem središtu treba da bude *čovjek* i njegova *životna sredina*. U sagledavanju i analizi konfliktnih odnosa pojedinaca ili drugih društvenih grupa pluralizam interesa ima centralno mjesto, te prema njemačkom sociologu R. Dahendorfu "pruža mogućnost uspjeha svakom interesu koji se glasno izrazi" (Dahrendorf, 1989: 86). Pluralizam razvija spektar različitih interesa, međutim, postavlja se pitanje kako ostvariti dobrobit koja neće biti nikome na štetu? Prema Hegelu, jedini uslov za postizanje dobrobiti u kojoj će biti zadovoljeni opšti i posebni interesi jest država sa striktno izdiferenciranim dužnostima i pravima koji čine unutrašnju snagu države (Hegel, 1989: 380), jer, kako kaže Hobs, svrha države je opšte dobro u službi društva i naroda (Hobbes, 2004: 11).

S ciljem da se iz prirode iskoristi sve ono što se smije i ne smije, kako bi se zadovoljile beskrajne potrebe čovjeka u ime neposrednog ekonomskog

političkog i privrednog utjecaja. U pluralističkoj teoriji stoji da se ova borba između interesnih grupa ne smije odvijati u formi nesređene borbe svim sredstvima, nego u formi konstruktivnih djelovanja izgrađenih na kompromisima s ciljem postizanja zadovoljavajućeg rezultata za sve. Vidjeti opširnije: Miller, 2003: 467-469; Zgodić, 2006.

[8] Društvene činjenice predstavljaju temeljni predmet politološko-sociološkog istraživanja. One su načini djelovanja, mišljenja i osjećanja koji su izvanjski pojedincu i imaju prisilni karakter. Iako nemaju materijalni oblik (*npr*. kolektivne težnje), društvene činjenice trebaju biti shvaćene kao stvari, budući da su stvarne. Društvene činjenice su pojave *sui generis*, a također činjenice su zadane *a priori*. Otporne su na promjene i opstaju kroz generacije. Na primjer, pravo je društvena činjenica koja postoji u svakom društvu.

blagostanja, a da ni za jedan tren ne razmisli o posljedicama takvog poduhvata za buduća pokoljenja ljudi ili za ostala stvorenja ovog svijeta, čovjek prirodu sve više potčinjava svojim neracionalnim interesima. Priroda je postala nešto čime se manipulira i vlada.

Njemački filozof K. Jaspers u knjizi *Duhovna situacija vremena* piše o problemima koji su postali planetarni. Tom prilikom kaže:

> Čini se da kao tehnički i privredni svi problemi postaju planetarni. Zemaljska kugla nije samo postala preplitanjem svojih privrednih odnosa i mogućim jedinstvom tehničkog ovladavanja opstankom; sve je više ljudi vidi kao jedan zatvoreni prostor, u kojem se oni združuju kako bi razvijali svoju historiju. (Jaspers, 1998: 82).

Bitan problem društva predstavlja i problem osiguravanja najbolje upotrebe resursa poznatih svakom članu lokalne zajednice, odnosno pripadniku društva, za ciljeve i potrebe koje sami ti pojedinci imaju i znaju. S velikom sigurnošću možemo reći da se pitanju iskorištavanja i uništavanja prirodnih bogatstava ne pridaje značaj u onom omjeru koliko su ta bogatstva bitna za opstanak ravnoteže prirodne zajednice.

Artikulacija interesa

Artikulacija interesa proistječe iz karaktera društvenih odnosa, odnosno iz ustavnih određenja, zakonskih rješenja i deklaracija o ljudskim pravima i lokalnoj samoupravi proisteklih iz međunarodnih dokumenata, pri čemu značajnu ulogu ima i javnost. Za analizu određenog interesa jako je bitno izvršiti njegovu artikulaciju, kao i definirati njegov intenzitet i trajanje, koje može biti slabo i površno, odnosno snažno i duboko. S aspekta trajanja interesi se svrstavaju u kategorije trajnih i prolaznih, odnosno aktivnih i pasivnih interesa. Iako je učinjeno mnogo truda na stvaranju univerzalne klasifikacije interesa, napori nisu urodili definitivnim rezultatom, odnosno opšteprihvaćenom klasifikacijom.

Jedna od prisutnijih klasifikacija u teorijama društveno-humanističkih nauka interese dijeli na: teoretske – *interese za spoznajom istine*, ekonomske – *interese za postizanjem materijalnog dobra*, estetske – *interese za lijepim i skladnim sadržajima*, socijalne – *interese postojanja komunikacije među ljudima i nastojanje da im se pomaže*, političke – *interese upravljanja drugima* i religiozne – *interese za spoznaju misterije Boga*.

Opšti interes nastaje, artikulira se i realizuje u društvenoj sredini koju karakteriše razumska spoznaja, ali i osjećajna isključivost, te njihovo međusobno ispreplitanje, u kojem se slažu, suprotstavljaju i nadjačavaju posebni interesi. U ambijentu koji determinišu razni društveni faktori, a posebno na političkoj pozornici granica između nametanja jednog i sintetiziranja posebnih interesa, kao i elimininiranja i uključivanja interesa pojedinaca i interesnih grupa, vještački se stvaraju mogućnosti koje omogućuju "otuđenje" opšteg interesa.

Otuđenjem interesa gubi se atribut opštosti i u cilju zadržavanja njegove širine nužno je iznaći rješenje za prevazilaženje stanja u kome dolazi do "otuđenja" opšteg interesa. A. Heler u djelu *Vrednosti i potrebe* naglašava da su se *posebni interesi* tokom historije često nametali i prikazivali kao *opšti*. Ovome u prilog ide stanje u kojem su pojedinci osjećali obavezu da se podrede svemu što ima *oreol opšteg*. Međutim, to opšte kroz historiju vrlo često je bilo mistificirano na način da je bio prikriven interes privilegovanih (Heller, 1981: 141).

Privilegirane grupe i vođe kao oličenje univerzalnosti i društvenosti odlučuju najčešće o tome koji su interesi opšti, vjerodostojni i pravi. Predstavnici opšteg interesa donosili su odluke o interesima većine često tako da su davali prednost još nespoznatim potencijalnim interesima, zanemarujući pri tome stvarne interese. Zbog tih razloga, tvrdi A. Heller, kategoriju opštih interesa valja demistificirati tako da se što više direktno povezuju individualni i opšti interesi i da se ukine pojam potencijalnih nespoznatih interesa, jer on omogućuje nametanje lažnih reprezenata opšteg. Dakle, kao opšti interesi mogu se predstaviti samo oni interesi koji u sebi uključuju pojedinačne interese, i to najčešće kao prosjek individualnih potreba koje su razvijene historijski, prenesene običajno i prožete moralnim načelima. Opšti interesi koje ne dijele konkretni pojedinci nisu opšti interesi (Heller, 1981: 143). Podjela rada je ishodište diferencijacije interesa, ali i međuzavisnosti pojedinca.

Međutim, građansko društvo je bojno polje konflikata između raznih posebnih interesa, te između posebnih interesa s jedne i državnog interesa s druge strane (Hegel, 1989: 385). Prisutne suprotnosti čine neophodnim da se opšti interes provodi prisilnim djelovanjem upravnih vlasti, izvršne vlasti i kolegijalnih nadleštava povezanih s najvišom vlašću. Prisila je nužna iz razloga što pojedinci ne mogu često sagledati i spoznati opštu i dugoročnu sliku jer su previše usredsređeni na svoje sebične svrhe. Postavlja se onda pitanje: *Kako se može od posebnog doći do opšteg interesa*? Za ovu operaciju nužno je državno određenje i regulisanje, čime će se prevladati konflikti i odvajanja i stvoriti ambijent za provođenje posebnog ka opštem interesu (Hegel, 1989: 420).

> Vladavina kapitala stvorila je tim masama zajednički položaj, zajednički interes. Tako je ta masa već klasa prema kapitalu, ali još ne i za samu sebe. U borbi ova se masa ujedinjuje, konstituiše se za sebe samu. Interesi koje ona brani postaju klasni interesi. (Marks, 1946: 155).

Složen je odnos među nosiocima različitih interesa. Prema nekim teoretsko-ideološkim stavovima, "zajednički interes ne postoji samo u predodžbi kao opšti, nego najprije u stvarnosti kao međusobna zavisnost individuuma među kojima je podijeljen rad" (Marks, 1946: 105).

Za usklađivanje različitih interesa bitan je i društveni ambijent koji trebaju karakterisati *moralne vrijednosti* čije bi se odsustvo negativno odrazilo na identitet

lokalne zajednice[9] jer one određuju kulturni prostor zajednice i grupni identitet njezinih članova. Od lokalnih vlasti se očekuje da su dobro i objektivno upoznate s lokalnim problemima i potrebama te će stoga biti u stanju predložiti realne i kreativne pristupe rješavanja problema građana lokalne zajednice. Operacionalizacijom svojih planova lokalne vlasti direktno ostvaruju privredne potencijale zajednice. Operacionalizacijom planskih dokumenata, također, nužno je voditi aktivnosti koje sprječavaju ugrožavanje prirodne i kulturno-historijske baštine lokalne zajednice uz promociju vrijednosti javnih prostora.

Lokalna vlast mora da aktivira i zainteresuje svoje građanstvo za aktivno sudjelovanje prilikom artikulacije svojih interesa i u donošenju bitnih odluka, jer to je od suštinskog značaja za demokratiju društva. "Zajednička su prava demokratski imperativ – ona državne i komercijalne interese čine odgovorima i brane prava ljudi na vodu u obliku decentralizirane demokratije" (Shiva, 2006: 51).

Da bismo konflikte usmjeravali u pravcu društvenog progresa, neophodna je svakako kontrola različitih interesa i vektora moći. Konflikt u teorijama privrednog i društvenog razvoja obrađivali su teoretičari poput Hobsa, Hegela, Klauzevica, Marksa, Lenjina, Kahna, R. Rumela i drugih. Kod ovih teoretičara razlikama u poimanju privrednog razvoja objašnjavaju se uzroci pojedinih konflikata, posebno kada se tretiraju načini relativiziranja (Rapoport, 1974: 118).

Značajno je razmišljanje E. Froma, koji na specifičan način prilazi pitanju društvenih sukoba kao i njihovim uzrocima te piše: "To je čovjekova sudbina da je njegova egzistencija zasnovana na protivrječnostima, koje on mora da rješava nemajući mogućnosti nikad da ih do kraja riješi" (From, 1963: 43). Kada je društvo "mentalno nezdravo", kada u njemu vladaju "socijalne nervoze", javlja se sukob između socijalnog sistema i potčinjenih, eksploatisanih grupa, koje se ne ponašaju onako kako to on od njih zahtijeva. Pitanje da li će one reagirati mržnjom, apatijom ili stvaralačkim impulsima zavisi od mnogih faktora, prije svega ekonomskih i političkih, i od duhovne klime u kojoj ljudi žive. Plodonosno rješenje za "zdravo društvo" je da se ljudi odnose jedni prema drugima s ljubavlju, kao i da se priroda prevaziđe stvarajući, a ne uništavajući i da svako stvori svijest o svome ja (From, 1963: 37).

Zanimljivo poimanje društvenog sukoba ima i Albion Vudberi Smol. Za ovog teoretičara društvo je područje socijalnih sukoba, ali je vjerovao da se oni mogu, pod kontrolom države, ublažiti i preinačiti u saradnju (Barnes, 1982: 854).

Postavlja se ključno pitanje: Kako doći do potrebne saradnje? Na tragu odgovora na postavljeno pitanje je Kozerovo upozorenje da društveni sukobi mogu konstruktivno utjecati ne samo na upravljanje društvenim promjenama već i

[9] Lokalna zajednica je oblik neposredne međusobne povezanosti ljudi na osnovu prostorne bliskosti. Kada govorimo o lokalnoj zajednici, valja naglasiti da ona uz teritorijalna obilježja, tj. područje koje obuhvata neki dio grada, čitav gradić ili selo, podrazumijeva i psihološko-socijalna obilježja, odnosno postojanje funkcionalnih i psiholoških veza među ljudima u jednoj zajednici.

na procese povezivanja društvenih struktura. Pretpostavke za to su objektivno depersonaliziranje socijalnih konflikata i poznavanje zajedničkih elemenata suprotstavljenih aktera. Depersonalizacija društvenih sukoba podrazumijeva odstranjivanje ličnih elemenata iz konfliktnog odnosa i oslanjanje na njegov objektivni osnov, a to je, prema Kozeru, raspodjela rijetkih vrijednosti i dobara. Autor ovdje društveni sukob vidi kao "borbu oko vrijednosti i polaganja prava na rijetke položaje, sredstva i moć u kojoj su ciljevi protivnika da neutrališu, onesposobe ili unište svoje rivale" (Rummel / Coser, 2001: 11).

Da bi se kvalitetno upravljalo konfliktima, potrebno je poznavati konfliktnu situaciju, dotadašnje odnose sukobljenih, znati vrijeme kad je konflikt nastao i vrijeme raspoloživo za rješavanje sukoba. Konflikti različitih interesa ne odvijaju se nikada sasvim jednostavno. Pojavljuju se vidljive i nevidljive snage za koje politička scena nije uvijek prostor gdje se viteški i džentlmenski rješavaju konflikti različitih interesnih strana. Politički subjekti društva nisu uvijek i stvarni, a i njihov konflikt nije uvijek direktan, a ni opredjeljujući za osnovne tokove razvoja društva.

Konflikti interesa kao društveni odnosi

Konflikti interesa su centralno polje proučavanja neusklađenih društvenih odnosa, koji se u tim odnosima kategoriziraju kao društveni konflikti. S tim u vezi, a na osnovu empirijske i naučne spoznaje, možemo kazati da beskonfliktno društvo i institucije ne postoje, kao što ne postoje niti sintetičko-sistematska teorija društvenih konflikata. Konflikt interesa predstavlja posebnu vrstu društvenog odnosa, interakciju društvenog dešavanja gdje su jasno izdiferencirani "akteri" u konfliktu svjesni svojih potreba, odnosno interesa, koje percipiraju u društvenom prostoru njima suprotstavljenu stranu, interese i način na koji druga strana osujećuje ostvarivanje potreba dotične strane. Konflikt interesa nije nesvjestan, slučajan "sukob" slučajnih ljudskih "masa", gdje se ne zna ni ko se s kim "sukobio" niti zašto je do toga sukoba došlo. Spoznaja suštine društvenog konflikta, fenomenologije i načina "upravljanja", odnosno reguliranja konflikta interesa u društvu, važni su momenti u razumijevanju sfere društvenih odnosa i kvalitetnog unapređivanja tih odnosa i života uopšte u modernom društvu.

Uzroci konflikta interesa su različiti interesi, bilo da se radi o konfliktu pojedinačnih ili grupnih interesa, do kojih dolazi zbog namjere individue ili grupe da u političkom životu pokušavaju ostvariti vlastite interese. Za potpuniju spoznaju konflikata interesa kao društvenih odnosa poslužit ćemo se Darendorfovom podjelom koji razlikuje *dvije vrste interesa*. U prvu grupu spadaju *latentni* interesi – kao pomoćna konstrukcija pojave svjesnih motiva. Kao druga grupa javljaju se *manifestni* interesi, koji proizilaze iz latentnih, ali to sigurno ne umanjuje njihovu osobenost u kontekstu formiranja određenih sadržaja svijesti i organiziranja za akciju (Darendorf, 1959: 67).

Darendorf analizira odnos grupe koja vlada i one kojom se vlada i zaključuje da ih na konflikt, akciju jedne protiv druge, tjera poseban interes, jedne da održe svoju vladajuću poziciju, a druge da promijene svoj potčinjeni položaj (Darendorf, 1959: 67). Suštinski, u konfliktu interesa su realni akteri, društvene grupe ili koalicije društvenih grupa, koji imaju suprotstavljene interese. Interese valja razumjeti ne kao svaku vrstu "htijenja", "želja", već kao suštinske usmjerenosti (stremljenja, zalaganja) ka određenim egzistencijalnim dobrima. Latentno, te usmjerenosti ispoljene u formi interesa javljaju se kao "potencijalne akcije" radi sticanja i/ili čuvanja određenih dobara. Stoga je, prema sadržini, interes čovjeka u lokalnoj zajednici odrednica koja bitno određuje društveni položaj i kvalitet života ljudi u datoj zajednici.[10]

Suprotstavljeni interesi po pravilu dovode do društvenih konflikata, s tim što je moguće razrješenje tih konflikata kompromisnim usaglašavanjem zahtjeva konfliktnih strana, odnosno dobrovoljnom ili iznuđenom preorijentacijom potencijalnih akcija interesenata na druge prihvatljive i komplementarne ciljeve. Suprotstavljenost interesa ne mora nužno da se ispolji u vidu otvorenih konflikata, već se često manifestuje kroz latentne konflikte različitog oblika. Protivrječnim interesima valja smatrati one suprotstavljene interese gdje zadovoljavanje interesa jedne strane suštinski isključuje mogućnost istovremenog zadovoljavanja interesa suprotstavljene strane i gdje trajnije razrješenje konflikta nije moguće postići kompromisom ili preorijentacijom, već ili nametanjem prevlasti (dominacijom) jedne strane nad drugom stranom, ili radikalnim mijenjanjem društvenih uslova koji generiraju protivrječne interese. Protivrječni su, nesumnjivo npr. klasni interesi, ali i interesi drugih društvenih grupa i zajednica, gdje su bitni uslovi života kvalitativno različiti, zasnovani na različitim i suprotstavljenim osnovama sticanja sredstava i društvene moći (recimo, jedna strana stiče dobra po osnovu svojine, a druga strana po osnovu rada).

Da bi došlo do konflikta, interesne grupe ili njihove koalicije moraju, dakle, imati suprotstavljene ili protivrječne interese i moraju imati društvene uslove za djelovanje u smjeru realizacije svojih interesa.[11] Latentni (prikriveni) konflikt se pretvara u manifestni, otvoreni konflikt kada dođe do "incidenta", trenutne izrazite povrede interesa određenog "aktera" u konfliktu. Bazični latentni sukob može se duže vrijeme ispoljavati u vidu sukobljavanja povodom "sporednih stvari" ili u vidu učestalih individualnih interesnih sporova.

[10] Nužno je razlikovati društveno oblikovane "interese" i "interesovanja" kao psihološka stanja, gdje se "svijest okreće ka određenim stvarima, pa, stoga, kažemo da ljudi imaju interesovanja za muziku, tehniku i *sl*., te da imaju interes u određenim 'dobrima'".

[11] U totalitarnom društvu, gdje nema uslova za slobodno djelovanje interesnih grupa, gotovo da nema društvenih sukoba, iako ima mnogo prikrivenog masovnog nezadovoljstva ljudi u tom društvu. Nakon prividnog "mira" i "stabilnosti", totalitarna društva raspadaju se "preko noći", kao što se to desilo krajem 80-ih godina s "realsocijalističkim" društvima Istočne i Jugoistočne Evrope.

Konflikti su situacije u kojima privatni interesi prijete da će preuzeti javni interes, vrlo su brojni u društvenom životu, posebno onome koji sagledava političko-ekonomski aspekt tog života. U našem slučaju interesuje nas pitanje kako država raspolaže svojim resursima, prvenstveno prirodnim, i kako njihova upotreba dovodi do promjene dotadašnjeg načina života stanovništva u zahvatu projekta koji nastoji da za sebe prigrabi sve raspoložive resurse na tom području i šire. Jedan od uzroka konflikta javlja se i u situaciji kada određene interesne grupe pokušavaju iskoristiti državu u vlastite svrhe. Značaj i uloga konflikta interesa, u društvenim odnosima, proizilazi iz bitnosti interesa. Ako su interesi kao intenzivne društvene pojave definirani kao "pokretači ljudskih akcija" (Swedberg, 2006: 292), onda je neminovno i da, kada ljudi pokušavaju da ostvare svoje interese, ako nisu koegzistentno pristupili tom pokušaju i u obzir uzeli druge pojedince ili grupe, na društvenu scenu donose konflikte kao način ostvarenja interesa zanemarenog aktera.

Analitički je moguće razlikovati konflikte *koji su primarno obilježeni akcijama lokalnog stanovništva* i *konflikte obilježene akcijama nosilaca investicionog kapitala*, odnosno onih koji nastoje za potrebe projekta izgradnje hidroenergetskog objekta promijeniti sliku krajolika i pomjeriti lokalno stanovništvo.

Kao što je već rečeno, ljudi u modernim društvima polaze od stava da su društveni konflikti nezaobilazna strana društvenog života, kao što je to i sama osnova društvenih konflikata – *suprotstavljenost interesa različitih aktera*. Stoga se razumni ljudi i razumne društvene zajednice ne bave primarno osuđivanjem aktera konflikta, već nastoje *kontrolisati* takva dešavanja, utvrđivanjem određenih društvenih pravila, te stvaranjem *institucija* čija je funkcija da konflikte drže u određenim društveno prihvatljivim granicama i da ih razrješavaju na privremen ili trajniji način. "Kritički realizam" kakav zagovara K. Poper ima jednu duboku humanu dimenziju. Racio traži argumente i svačiji se argumenti trebaju čuti i valorizirati. To se odvija u dijalogu. Ako smo racionalni, ma kojim jezikom govorimo, uz prevođenje, razumjet ćemo se širom planete. To znači da je čovječanstvo ujedinjeno činjenicom jedinstva ljudskog razuma, a onda svi možemo voditi dijalog, razumjeti se i dogovarati.

Međutim, i mi pripadamo kulturno-civilizacijskom kodu gdje se dijalog ne koristi u dovoljnoj mjeri u razrješavanju problema i konflikata. Tu su deficitarni i naši političari, a oni inače, umjesto da govore jasno, često mistificiraju. Možda i o nama nešto govori K. Poper kada kaže:

> Možda je to slučajno, ali je u svakom slučaju upadljivo da još postoji kulturna granica između Zapadne Evrope i oblasti Srednje Evrope koje se gotovo podudaraju s onim oblastima koje nisu došle pod upravu Augustove Rimske imperije i koje nisu uživale blagodati rimskog mira tj. rimske civilizacije. Iste "barbarske" oblasti su osobito sklone da budu pod uplivom misticizma, čak ako to i nije njihov izum. (Popper, 1998: 441).

Rasel u razrješavanju društvenih problema vidi vrijednost zapadnog racionalizma. Tvrdi da je od najveće važnosti uvijek, a posebno u manje sretnim vremenima, kakvo je i naše, da budemo racionalni u smislu zahtjeva za univerzalizmom i interpersonalnom normom istine, a do nje, do rješenja se dolazi u dijalogu i sučeljavanju argumenata. Ako se ni u dijalogu ne nađe rješenje, dogovor, ni tada ne treba odustati, nego strpljivo tragati za zajedničkim rješenjem i ne gubiti razum i samokontrolu civilizovanog čovjeka humanih gesta te ne pribjegavati "muškoj" sili ni rušenju protivnika. K. Poper definira neku vrstu pravila, odnosno imperativa u vođenju saradnje, a ne sukoba, ovu tvrdnju potkrepljujemo njegovim riječima. "Ja mogu ne biti u pravu i da ti to možeš biti u pravu i da se zajedničkim naporom možemo približiti istini" (Popper, 1998: 270).

Konflikti javnog i privatnog interesa

Kada govorimo o konfliktima na interesnoj osnovi između javnog i privatnog, odnosno posebnog i zajedničkog interesa, potrebno je imati u vidu da politički pluralizam ima jako značajnu funkciju prilikom artikulacije interesa. Međutim, neusklađeni politički stavovi o pojedinim pitanjima iz javnog i društvenog života, bilo da se odnose na promjenu namjene određenog prostora ili donošenje odluke o izgradnji industrijskih kapaciteta čiji utjecaji proizvode negativne posljedice na lokalnu sredinu, bilo da se radi o prekomjernoj upotrebi i potrošnji neobnovljivih prirodnih resursa, dovode do konflikta između različitih interesnih opcija.

Interesi su kategorija koja je podložna promjenama, a njegovi su nosioci također podložni raznim utjecajima. Najizraženijim smatramo političke utjecaje koji dovode do savezništva političkih partija s različitim programskim opredjeljenjima, a nisu nepoznati ni konflikti interesa istorodnih političkih opcija. Iskustvena saznanja govore uvjerljivo precizno da problemi nastaju kada se osjeti da se i javni, odnosno zajednički interesi realizuju tako da se zadovolje prevashodno interesi onoga ko upravlja kapitalom. Isto tako, zloupotrebe ekonomskih i finansijskih moćnika (bilo naših ili stranih) treba onemogućiti i "ekonomska moć ne smije dominirati nad političkom moći" (Popper, 1998: 117).

Ekonomska moć mora biti pod kontrolom političke moći. Naravno, ovdje K. Poper podrazumijeva da je politička moć u državnim institucijama koje uspostavljaju i kontrolišu građani. To uveliko potvrđuje savremena politička nauka i praksa u razvijenim demokratijama. U navedenom primjeru problemi se javljaju iz razloga što nije izvršena objektivizacija interesa. To podrazumijeva utvrđivanje ko je pravi nosilac javnog interesa, jer među interesnim sferama nužna je određena koordinacija.

U zajedničke interese utkani su i spektri posebnih interesa čije ostvarenje zavisi od strukturiranja potreba, organizacije i odlučivanja koje može jednoj strani da omogući prevalenciju njenih interesa u odnosu na drugu grupu ili pojedinca. Svaka neobjektivna prevalencija jednog subjekta na štetu drugog nosi potencijalni konflikt.

Postoji mogućnost da vlada ne obavlja valjano svoju ulogu te, umjesto da kreira planove razvoja i usklađuje interese društvenih subjekata, ona dopušta ili podržava protekciju, te tako izaziva, umjesto razrješava konflikte. Treba širiti demokratsku svijest, učiti iz prakse razvijenih demokratija. Demokratija je veoma napredovala tamo gdje je ustanovljeno pravo građana da sude vladi i da je mogu raspustiti. To je jak instrument zaštite građana od zloupotrebe političke moći onih koje građani biraju. Demokratska kontrola i javnost rada uprave su moćni instrumenti čuvanja i širenja slobode.

Institucije Bosne i Hercegovine prevashodno su unutrašnje jedinice čije nadležnosti proizilaze iz ustavnih načela i zakonskih određenja, čiji je jedan od temeljnih zadataka stvarati ambijent za ostvarenje interesa građana Bosne i Hercegovine, a krajnji cilj "interes za evropsku budućnost Bosne i Hercegovine" (Pejanović, 2005: 94).

Zaključna razmatranja

Nakon sveobuhvatne analize možemo zaključiti da su jednim dijelom i iz razloga površnog rješavanja konflikta interesa uzroci današnjeg vrlo niskog ekonomskog potencijala bosanskohercegovačkih građana koji žive u siromaštvu ili na granici siromaštva vrlo kompleksni. U takvim okolnostima postavlja se pitanje da li građani imaju mogućnost afirmisati svoje interese, šta biva s njima poslije njihove artikulacije. Polemika o tome da li treba prvo rješavati ekonomske probleme, pa onda probleme vezano za životnu sredinu upozorava na nužnost promjena pristupima koji se tiču interesa čovjeka. Nije teško pokazati da su uzroci siromaštva, uzroci degradacije životne sredine, direktno povezani s uvažavanjem čovjeka i vertikale njegovih potreba, a što se odvija u ambijentu pretjerane potrošnje prirodnih resursa.

Svaki zahvat u prirodne resurse trebao bi biti utemeljen na pozitivnim studijama uticaja na okolinu, na optimalnim tehničko-tehnološkim rješenjima i ekonomskoj profitabilnosti, kako ne bi dolazilo do konflikata interesa uzrokovanih korištenjem prirodnih resursa.

Konflikti interesa uzrokovani korištenjem prirodnih resursa na početku 21. stoljeća uzrokom su da se čovjek suočava s veoma izraženom pohlepom pojedinaca dok pravna država "spava" i ne uređuje normative koji bi adekvatno pratili ove društvene i privredne aktivnosti.

Također, konflikti interesa uzrokovani korištenjem prirodnih resursa koji predstavljaju opšte dobro i zajedničko prirodno bogatstvo mogu biti amortizovani ako investitori odustanu od iznimno velikih profita i neracionalnih zahvata. U tom slučaju ključno pitanje neće biti *da li* graditi ili ne graditi – nego *kako* nešto graditi ili kako ulaziti u prirodne resurse.

S obzirom na sve probleme i činjenicu da je za same stanovnike u lokalnim zajednicama korist od iskorištavanja prirodnih resursa minimalna, a šteta ogromna i nepopravljiva, očekivati je i promjene nabolje imajući u vidu izmjene *Zakona o*

dopunama Zakona o električnoj energiji u FBiH, koji predviđa zabranu planiranja i izgradnje novih malih hidroelektrana u FBiH, a koji je na snazi od jula 2022. godine. Očekivati je da se i u drugim oblastima donesu takvi zakoni koji bi više poštovali čovjeka i njegove interese, a manje preferirali pohlepu u lokalnoj zajednici, a i državi.

Jedan od značajnih uzroka konflikata interesa uzrokovanih korištenjem prirodnih resursa jeste u činjenici nepostojanja pravnih propisa koji bi adekvatno pratili čovjekove zahvate u prirodne resurse, isto kao što nisu postojali adekvatni propisi i norme za privatizaciju društvene, odnosno državne imovine, koja je zbog takvih okolnosti preko noći postala privatno dobro uskog kruga ljudi – uglavnom politički podobnih.

Drugi uzrok jeste u činjenici koja govori da ovakvi slučajevi u većini prolaze bez odgovornosti onih koji su uzrokovali takvo stanje. S obzirom na to da je i korupcija u našem društvu na veoma visokom nivou, ne čudi što takvi slučajevi nemaju adekvatan pravosudni epilog.

Literatura

Barnes, Hari Elmer (1982) *Uvod u istoriju sociologije*, BIGZ, Beograd.

Beck, Urlich (2004) *Moć protiv moći u doba globalizacije: nova svjetskopolitička ekonomija*, Školska knjiga, Zagreb.

Beck, Urlich (2003) *Što je globalizacija?*, Vizura, Zagreb.

Castells, Manuel (2003) *Kraj tisućljeća*, Golden marketing, Zagreb.

Dahrendorf, Ralf (1989) *Homo sociologicus*, Gradina, Niš.

Darendorf, Ralf (1959) *Class and Class Conflict in Industrial Society*, Routledge & Kegan Pauel, London.

From, Erih (1963) *Zdravo društvo*, Rad, Beograd.

Gehlen, Arnold (1990) *Čovjek: njegova priroda i njegov položaj u svijetu*, Veselin Masleša – Svjetlost, Sarajevo.

Giddens, Anthony (1999) *Treći put: obnova socijaldemokratije*, Politička kultura, Zagreb.

Haralambos, Michael; Heald, Robin (1989) *Uvod u sociologiju*, Globus, Zagreb.

Hegel, Georg Wilhelm Fridrih (1989) *Osnovne crte filozofije prava*, Svjetlost, Sarajevo.

Heller, Agnes (1981) *Vrednosti i potrebe*, Nolit, Beograd.

Hobbes, Thomas (2004) *Leviathan ili građa, oblik i moć crkvene i građanske države*, Jesenski i Turk, Zagreb.

Jaspers, Karl (1998) *Duhovna situacija vremena*, Matica hrvatska, Zagreb.

Lübbe, Herman; Ströker, Elisabeth (1990) *Ekološki problemi u kulturnoj mijeni*, Veselin Masleša, Sarajevo.

Mahatir, Mohamed (2002) *Globalizacija i nove realnosti*, Ljiljan, Sarajevo.

Marks, Karl; Engels, Fridrih (1967) *Rani radovi*, Naprijed, Zagreb.

Marks, Karl (1946) *Beda filozofije*, Kultura, Beograd.

Marks, Karl (1975) *Njemačka ideologija, Osamnaesti brimer Luja Bonaparta*, Svjetlost, Sarajevo.

ANU BiH АНУ БиХ

Marks, Karl (1950) *Primjedbe uz program njemačke Radničke partije*, K. Marks – F. Engels, Izabrana dela, Kultura, Beograd.
Miller, David (ur.) (2003) *Blackwellova Enciklopedija političke misli*, Demetra, Zagreb.
Moore, Margaret (2012) Natural Resources, Territorial Right, and Global Distributive Justice, *Political Theory*, god. 40, br. 1, 84-107.
Naville, Pierre (1989) *Novi Levijatan*, Globus, Zagreb.
Pejanović, Mirko; Zlokapa, Zdravko; Zolić, Hasan; Arnautović, Suad (2006) *Opštine/Općine u Bosni i Hercegovini: demografske, socijalne, ekonomske i političke činjenice: istraživačka studija Centra za razvoj lokalne i regionalne samouprave Fakulteta političkih nauka u Sarajevu*, Promocult – Fakultet političkih nauka, Centar za razvoj lokalne i regionalne samouprave, Sarajevo.
Pejanović, Mirko (2005) *Politički razvitak Bosne i Hercegovine u postdejtonskom periodu*, Šahinpašić, Sarajevo.
Popper, Karl R. (1998) *Otvoreno društvo i njegovi neprijatelji. Tom 1: Čar Platona*, Pravni centar – otvoreno društvo BiH, Sarajevo.
Rapoport, Anatol (1974) *Conflict in Man-Made Environment*, Pengiun Books.
Rols, Džon (1998) *Teorija pravde*, JP Službeni list – CID, Beograd – Podgorica.
Rummel, Rudolph J.; Coser, Lewis A. (2001) *Socijalni konflikti*, FKN, Sarajevo.
Scheler, Max (1987) *Položaj čovjeka u kozmosu*, Veselin Masleša – Svjetlost, Sarajevo.
Shiva, Vandana (2006) *Ratovi za vodu: privatizacija, zagađivanje i profit*, DAF, Zagreb.
Swedberg, Richard (2006) *Načela ekonomske sociologije*, MATE, Zagreb.
Špago, Faik (2005) *Jablaničko jezero & politika "višeg interesa"*, Štamparija Fojnica, Fojnica.
Zgodić, Esad (2006) *Vladavina konsenzusom*, BZK Preporod, Sarajevo.

ANU BiH АНУ БиХ

CONFLICTS OF INTEREST CAUSED BY THE EXPLOITATION OF NATURAL RESOURCES

Faik Špago
Full Professor
University of Travnik – Faculty of Education
spagof@gmail.com; faik.spago@eftfts.edu.ba

Abstract: Motives to consider conflicts of interest caused by overexploitation of natural resources arise from practical and theoretical reasons. The interests of different subjects actualize the need to determine the conflicting basis related to the interests and use of natural resources, and lately also as a consequence of seeing the "shortage" that expresses the imbalance between "offer" and "demand". The existential dependence of the population is also caused by the methods of exploitation, which provides a special framework for research into the causes, character and consequences of conflicts of interest, which are based on different views and approaches to the methods of exploitation, management and protection of natural resources. Regardless of the different approaches, formal explanations, skills and abilities of verbal communication – a significant number of conflicts of interest are additionally burdened by the consequences of the presence of corruption in the state administration system.

Keywords: conflicts, interests, pluralism of interests, natural resources, natural wealth